

Benthuizen
Gelderse gemeentewapen
~~Lidy Driif~~

Gecorrigeerd.

~~Natuurkunde~~

27.1.60

Gelderland. Serie I komt ook voor

zien we Het provinciewapen, in groter formaat getekend boven aan de plaat, ~~zijn we reeds tegen gekomen~~ in verschillende Limburgse gemeentewapens, b.v. Born, Linne, Mook, Swalmen, Belfeld; ook in het Limburgse provinciewapen ~~zagen we reeds~~ de beide leeuwen, de Gelderse en de Gulikse, resp. in het 4e en 2e kwartier, waaruit blijkt dat de beide gebieden in vroeger eeuwen geheel of gedeeltelijk onder dezelfde heerschappij hebben gestaan. Het Gelderse provinciewapen intussen, zoals dat bevestigd is bij K. B. van 10 ~~Ok~~tober 1935, wordt als volgt beschreven:

Gedeeld; I in blauw een omgewende, dubbelstaartige leeuw van goud, gekroond van hetzelfde, getongd en genageld van rood; II in goud een leeuw van zwart, getongd en genageld van rood. Schild gedekt met een hertogelijke kroon van goud, gevoerd van rood met opslagen van hermelijn, en vastgehouden door twee leeuwen van goud, getongd en genageld van rood.¹⁾

Lodewijk van Beieren verhiel in 1339 het graafschap Gelre tot hertogdom, waaraan de hertogskroon herinnert.

In 1371 kwam het hertogdom aan Willem van Gulik, die de Gulikse leeuw naast de Gelderse in het wapen plaatste, een samenstelling die tot heden is gebleven.

De gemeentewapens:

1. Aalten. In zilver een boom van groen, geplant op een grond van hetzelfde. Bevestigd 7 ~~Ok~~tober 1818. Volgens v. d. Laars schijnt deze figuur te herinneren aan een oude lindeboom op de hoek der wegen Aalten-Zelhem-Lichtenvoorde, welke boom omstreeks 1850 door een andere is vervangen die „nu” (v. d. Laars schreef dit omstreeks 1925) nog ter plaatse staat.

2. Ammerzoden. In zilver twee beurtelings gekanteelde dwarsbalken van rood. Het schild gedekt door een antieke kroon van goud en vastgehouden door twee half aanzien-
de leeuwen van goud.²⁾ Bevestigd 20 juli 1816.

3. Angerlo. Gedeeld; I in rood een wasenaar van goud; II in goud een schuinbalk van rood. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud.

De eerste helft vertoont het oude embleem van het rechtersambt Doesburg, de andere helft

het wapen der baanderheren van Baer, uit de samenvoeging van welke gebieden Angerlo is ontstaan.

4. Apeldoorn. In goud een adelaar van rood, gebekt en genageld van blauw, hebben-
de voor de borst een balksgewijs, met de baard naar links en onder geplaatste sleutel van zilver. Bevestigd 7 ~~Ok~~tober 1818.

5. Appelteren. In goud een St. Andrieskruis, geschakeerd in twee rijen van rood en zilver. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Bevestigd 11 januari 1867.

6. Arnhem. In blauw een dubbele adelaar van zilver, gebekt, getongd en geklauwd van goud. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud en vastgehouden door twee aanzien-
de leeuwen van natuurlijke kleur. Bevestigd 20 juli 1816.

Op munten van Graaf Otto II (1229—1271) vond men reeds dit wapen. Overigens zou Arnhem van „Arendheim” zijn afgeleid.

7. Barneveld. In blauw op een losse grond van goud, een kapel of vlinder en een plantje, beide van hetzelfde; de kapel gekeerd naar een uit de rechterbovenhoek voortkomende zon, eveneens van goud. In het schildhoofd een klein wapenschild van zilver, beladen met drie zuilen van rood. Verleend 25 ~~Ok~~tober 1861.

De vlinder in dit heraldisch minder gelukkige wapen was oorspronkelijk (1795) als uit de pop komende voorgesteld, waarmee de ontwikkeling der plaats werd uitgebeeld, terwijl de zon „de verligting” aanduidde. Het schildje met de zuilen is het familiewapen van Baron van Zuylen van Nievelt van de Schaffelaer en werd er in 1861 in opgenomen uit erkentelijkheid voor het vele wat door deze baron voor de gemeente is gedaan (zorg voor wegeaanleg enz.).

8. Batenburg. In rood een St. Andrieskruis van goud, vergezeld in elk kanton van een droogscheerdersschaar van hetzelfde. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud. Bevestigd 15 juli 1818.

9. Beesd. In rood drie palen van *vair*.
Bevestigd 20 juli 1816.

10. Bergh.³⁾ In zilver een halve leeuw van rood, gekroond, getongd en genageld van goud en een zoom van zwart, beladen met drie penningen van goud, één in elke schildhoek en één aan de schildvoet. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud. Bevestigd 7 ~~ok~~tober 1818.

~~Casper Dirckx~~

¹⁾ Evenals de wapens van Ammerzoden en Arnhem is dit wapen geplaatst op een arabesk, die echter in de betreffende beschrijvingen niet genoemd wordt.

²⁾ De aanduiding „antieke kroon” komt niet voor in de officiële beschrijving van 1816; de vorm laat echter geen twijfel. De aanduiding „van goud” voor de schildhouders geven we onder voorbehoud; de officiële afbeelding laat ze zien, grafisch voorgesteld als goud, de beschrijving zegt echter: in hunne natuurlijke kleur.

³⁾ Alfabetisch hoorde hier het wapen van Bemmel te staan, dat zich echter door de aanwezigheid van schildhouders zeer moeilijk in deze serie liet onderbrengen, zodat de volgende serie dan met Bemmel begint in plaats van met Bergh.

11. B e m m e l. In zilver drie schaaktorens van zwart, geplaatst 2 en 1. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten en vastgehouden door twee omziende hazewindhonden van natuurlijke kleur, met halsbanden van rood, omboord en geringd van goud. Verleend 14 December 1931.

12. B e r g h a r e n. In blauw een linkerschuinbalk van zilver, beladen met drie verkorte breedarmige kruisjes van zwart, geplaatst in de richting van de balk. Schild

gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten.

Verleend 20 oct. 1953.

(oktober)

13. B e u n i n g e n. In goud een dubbele adelaar van zwart, gebekt en genageld van rood, in het schildhoofd vergezeld van een vijfpuntige ster, eveneens van rood. Verleend 28 December 1906.

14. B e u s i c h e m. In goud drie schuinbalken van blauw. Schild gedekt met een kroon, bestaande uit een band van goud, bezet met acht parels op de band en een in het midden, boven op deze acht. Bevestigd 20 Juli 1816. De officiële beschrijving rept niet over de kroon, hoewel de afbeelding het wapen toch daarmee laat zien. Dit wapen is (in rijkskleuren) dat van de eerste Heer van Bosichem, nl. Gerbrand, jongste zoon van Dideryck, Graaf van Teisterbant, die in goud drie rode schuinbalken voerde met een vrijkwartier, waarin het Teisterbantse wapen. De Hoge Raad van Adel stelde het echter in 1816 vast in rijkskleuren met weglating van het vrijkwartier.

15. B o r c u l o. In blauw twee schuingekruiste scheepshaken, met de haken toegewend, vergezeld van drie penningen, geplaatst 2 en 1, alles van goud. Bevestigd 20 Juli 1816. Hoewel niet beschreven, laat de officiële afbeelding dit wapen aldus zien: gedekt door een van goud gekroonde toernooihelm, getralied van goud met dekkleden van blauw en goud en als helmteken weer de schuingekruiste scheepshaken. (Zonderling genoeg ook hier vergezeld van

de drie vrij zwevende penningen! Daar dit tegen de logica indruist, hebben wij in het helmteken deze penningen weggelaten.) Een uitwendige versiering zoals deze treft men vrij algemeen bij familiewapens aan. Bij de gemeentewapens zijn alleen Borculo en Eibergen hiervan voorzien.

16. B r a k e l. In rood, bezaaid met herkruiste spitsvoetige kruisjes van goud, twee afgewende paalsgewijs geplaatste vissen van zilver. Bevestigd 20 Juli 1816. (De heraldische terminologie uit die tijd beschrijft dit aldus: „van keel, bezaaid met *croisettes recroisettées* van goud, twee *geadosseerde* visschen *brocheerende* over het geheel“.)

17. B r u m m e n. In blauw een leeuw, houdende een bloemstruik in de voorste klauwen en staande op een losse grond, alles van goud. Bevestigd 20 Juli 1816. Beweerd wordt wel dat de leeuw een bloeiende braamstruik draagt, en daar bramen (volgens v. d. Laars) in het Veluws dialect wel „brummels“ worden genoemd, zou de naam van de gemeente verband houden met het wapen.

18. B u r e n. In rood een beurtelings gekanteelde dwarsbalk van zilver. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud. Bevestigd 7 Oktober 1818. Dit wapen komt voor als bij-schildje in het wapen van Willem de Zwijger, waarin het naar aanleiding van zijn huwelijk met Anna van Buren werd opgenomen en waardoor hij Graaf van Buren werd.

19. B u u r m a l s e n. In zwart drie zuilen van goud, geplaatst 2 en 1. Verleend 6 Januari 1888.

20. C u l e m b o r g. In goud drie zuilen van rood, geplaatst 2 en 1. Verleend 20 Juli 1816.

21. D e i l. In blauw, boven elkaar geplaatst, een omgewend paard en een koe, beide op een losse grond, alles van goud. Verleend 23 September 1818.

T.a.v. enkele punten in deze serie
 en de volgende opmerking:

De weegschaal in het wapen van
 Dinxperlo en de sleedoorntak
 van Doornspijk hadden als van
 goud moeten zijn aangegeven,
~~de beschrijving is goud.~~

gepunsteerd was; men
 vergelijke met de desbetreffende
 beschrijvingen.

22. Didam. Gevierendeeld; I en IV
 in goud een dwarsbalk van zwart (Meurs); II en
 III in zilver een leeuw van rood, gekroond,
 getongd en genageld van goud, en een zoom van
 zwart, beladen met elf penningen van goud
 (Bergh). Verleend 3 December 1912.

Blijkens oude Utrechtse en Gelderse leenre-
 gisters waren de heerlijkheid en het slot van
 Didam beurtelings bezittingen van de geslach-
 ten van Meurs en Van den Bergh, uit de wapens
 van welke geslachten dit gemeentewapen is
 samengesteld.

23. Dinxperlo. Doorsneden; I in blauw
 het ten halve lijve uitkomende beeld van
 Justitia, gelaat, haar en handen van natuur-
 lijke kleur, gekleed in een geschubd pantser
 van zilver, het hoofd gedekt met een gecise-
 leerde helm van zilver, in de rechterhand een
 met de punt omhoog gericht zwaard van zil-
 ver, in de linkerhand een weegschaal van goud
 houdende; II in zwart twee met de punten
 omlaag gerichte, schuingekruiste zwaarden van
 zilver, elk gedeeltelijk omstrengeld met een lint
 van natuurlijke kleur met afhangende uitein-
 den. Verleend 28 Juli 1897.

Dit wapen zou herinneren aan het feit dat te
 dezer plaatse oudtijds „gerichten” (rechtszit-
 tingen) werden gehouden. Ook de naam van
 de gemeente zou volgens oude schrijvers dit
 uitbeelden. („Ding” = gericht, „sper” = een
 open plek in het „loo” = bos.)

24. Dodewaard. Van zilver, met een
 vrijkwartier van blauw, bezaaid met staande
 blokjes van goud en beladen met een leeuw
 van hetzelfde, getongd en genageld van rood.
 Schild gedekt met een driebladige kroon van
 goud met twee parelpunten. Verleend 1 Maart
 1924.

25. Doesburg. In rood een Romeinse

in het schildhoofd vergezeld van twee toege-
 wende wassenaars van goud. Schild gedekt
 met een vijfbladige kroon van goud. Bevestigd
 7 October 1818.

26. Doetinchem. In blauw een dubbel-
 staartige leeuw van goud, gekroond van het-
 zelfde, getongd en genageld van rood, ver-
 gezeld van drie mispelbloemen van zilver, ge-
 plaatst één voor, één achter en één beneden de
 leeuw. Schild gedekt met een vijfbladige kroon
 van goud. Verleend 15 December 1920.

27. Doornspijk. In blauw een dubbel-
 staartige leeuw van goud, gekroond van het-
 zelfde, en een schildhoofd van rood, beladen
 met een sleedoorntak van goud, gebloemd van
 zilver. Verleend 18 Januari 1923.

28. Dreumel. In goud een dubbele ade-
 laar van rood, gebekt, getongd en genageld van
 blauw. Verleend 13 September 1901.

29. Driel. In goud een schildhoofd, ge-
 dwarsbalkt van zilver en rood van vier stuk-
 ken. Schild gedekt met een driebladige kroon
 van goud met twee parelpunten. Verleend 4
 November 1907. Dit is eigenlijk

de plaats Maasdriel.

30. Druten. In zilver een dwarsbalk van
 groen. Bevestigd 7 October 1818.

31. Duiven. In zilver drie duiven¹⁾ van
 blauw, geplaatst 2 en 1; de eerste duif bedekt
 door een vrijkwartier van rood, beladen met
 een karbonkel van goud, waaroverheen een
 hartschildje van zilver (Kleef). Verleend 10
 September 1923.

Uiteraard zijn de duiven een toespeling op de
 gemeentenaam, terwijl het vrijkwartier er aan
 herinnert dat de plaats voorheen deel uitmaakte
 van het hertogdom Kleef.

32. Echteld. In zilver, bezaaid met
 staande blokjes van blauw, een leeuw van rood
 gekroond met een driebladige kroon
 van goud met twee parelpunten.

Schild gedekt met een driebladige
 kroon van goud met twee parelpunten

Verleend 13 Dec. 1950.
 december

33. E d e. In blauw een vrijheidsbeeld, met de linkerelleboog rustend op een bijbel, welke is geplaatst op een voetstuk; in de rechterhand een staak, waarop de vrijheidshoed; het geheel staande op een losse grond, alles van goud. Bevestigd 20 Juli 1816.

34. E i b e r g e n. In blauw drie eieren van goud, geplaatst 2 en 1. Schild gedekt met een aanziende toernooihelm²⁾, getralied van goud, gevoerd van rood, met dekkleden van blauw en goud; als helmteken een vlucht, waartussen drie eieren van goud, van welke de onderste op de helm rust en de beide andere los daarboven zweven³⁾. Bevestigd 20 Juli 1816.

De beschrijving van de zgn. uitwendige versiering geven we hier op eigen gezag, daar die in de officiële wapenbeschrijving ontbreekt. We konden de verleiding niet weerstaan om voor dit wapen (ofschoon dit enigszins buiten de bedoeling valt van ~~deze rubriek, die~~ in beginsel alleen de gemeentewapens als zodanig wil brengen) een fraai voorbeeld na te volgen uit Hildebrands „Wappenfibel” in een laat-Gothische stijl, die al naar de vroege Renaissance neigt (1450—1500), daarbij wat de opvatting van de *uitwendige versiering* van het eigenlijke wapen betreft (dit blijft natuurlijk onveranderd) wel wat afwijkend van de

5
vrijwel stijlloze uitvoering van de officiële afbeelding. Mits men zich aan een bepaalde stijl houdt, kan men zich bij eventuele uitvoering een dergelijke vrijheid veroorloven.

Casper Dirckx

1) Het noemen van de drie wapenfiguren, terwijl er één niet zichtbaar is, kan er op duiden dat het vrijkwartier er later aan toegevoegd is.

2) De (niet genoemde) kleur van het metaal van de helm is zeer waarschijnlijk ijzer.

3) Vrij boven de helm zwevende onderdelen zijn niet verantwoord, vandaar dat we de twee bovenste, vrij in de ruimte hangende, eieren in het helmteken weglaten. Ter motivering hiervan moge het volgende uit Rietstaps „Handboek voor wapenkunde” worden aangehaald: „Onheraldiek is de gewoonte om als helmteken voorwerpen te voeren die een eindweegs boven de helm staan zonder daarmee verbonden te zijn, zodat zij door de lucht schijnen te vliegen. Men ziet dit wel van sterren, zonnen, ruiten, bollen e.d. Het is duidelijk dat de figuren op deze wijze nooit als helmteken gediend kunnen hebben en deze gewoonte is dan ook pas ontstaan in latere tijden, toen men helmen en helmtekens alleen nog maar van afbeeldingen kende. Tegenwoordig heeft men een dergelijke voorstellingswijze echter geheel weer laten varen.”

—
dit boek, dat

(De heer K. ~~Siek~~ Sierksma, die al deze tekeningen en beschrijvingen met kritische kennis van zaken heeft doorgenomen, raadt de handhaving aan van de vrijzwevende figuren, omdat de ridders op de toernooien destijds deze figuren door verande staafjes aan de helm hadden bevestigd. Afgezien van de cliché-technisch moeilijke uitvoerbaarheid hiervan, voelen wij meer voor het standpunt van Rietstap en hebben het daarom onveranderd gelaten.)

35. Elburg. In zilver een poortgebouw

~~van natuurlijke kleuren met twee torens van natuurlijke kleuren, op het poortgebouw twee torens van en op elke toren een, alle omgewend staande.~~

met twee torens, (het dak van 6 het gebouw voorhuis van twee vanen, elke toren van een van, alle omgewend staande; in het gebouw een poortopening met opgehaalde valdeur, waarvoor

een omgewende liggende leeuw, alles van goud. Schild gedeelt

met een vijfbladige kroon van goud en vastgehouden door twee leeuwen van natuurlijke kleur, waarvan de rechtse leeuw half omziende.

36. Elst. Doosneden; I weer gedeelt a. in rood een kruis van zilver; b. in blauw een dubbelstaartige leeuw van goud, getongd en genageld van rood; II in goud een boot van zwart, waarin een dakvormige doodkist van natuurlijke houtkleur met een kruis van zwart op het deksel; de boot drijvend op een stromend water, golvend gedwarsbalkt van vijf stukken blauw en zilver. Verleend 19 februari 1900. In dit wapen vinden we verenigd: a. het wapen van het bisdom Utrecht, b. dat van het Graafschap Gelre, terwijl het onderste gedeelte herinnert aan de H. Werenfridus, die omstreeks 700 in deze omgeving, en in 't bijzonder te Elst, predikte. Deze missionaris stierf in 720, waarna onenigheid ontstond over de plek waar hij zou worden begraven. Tenslotte besloot men dit aan een hogere beschikking over te laten en plaatste de lijkst in een stuurloos bootje op de Rijn. De overlevering wil, dat de boot tegen de stroom in naar Elst dreef en daar bleef liggen. Om nu in Elst de juiste plaats te vinden, laadde men de kist op een kar waarvoor ossen liepen die nooit in het tuig waren geweest. Deze tenslotte liepen naar de plaats waar thans de N.H. kerk staat en waar de heilige ook begraven is. Ten tijde van de kerkvervolging is het lijk gedeeltelijk verbrand, gedeeltelijk weggevoerd.

37. Epe. In blauw een hert, staande op een losse grond en omgeven door een krans van eikenloof, alles van goud.

38. Ermelo. In blauw het beeld van de gerechtigheid, staande op een losse grond, in de opgeheven rechterhand een zwaard en een weegschaal dragend en met de linkerhand steunend op een bundelbijl, aan de voeten vergezeld van de attributen van de landbouw, alles van goud. Deze attributen (ploeg en eg) zijn in zeer primitieve vorm voorgesteld.

39. Est en Opijnen. Gevierendeeld; I en IV in zilver twee beurtelings gekanteelde dwarsbalken van rood, waarboven een barensteel van blauw met drie hangers; II en III in rood drie palen van paalvair, en een schildhoofd van goud, beladen met een uitkomende leeuw van rood. Bevestigd 27 December 1884. (Het paalvair onderscheidt zich van het meer gebruikelijke vair, doordat de toppen der klokjes de voet der klokjes van dezelfde kleur raken, d.w.z. dat ze dus in loodrechte lijnen boven elkaar staan.)

40. Ewijk. Gevierendeeld; I in goud een steil uitgeschulpte dwarsbalk van zwart; II in goud een St. Andrieskruis, geschakeerd van rood en zilver in twee rijen; III in rood, bezaaid met staande blokjes van zilver, een leeuw van hetzelfde, gekroond, getongd en genageld van goud; IV in goud een dubbele adelaar van zwart. Schild gedeelt met een driebladige kroon

van goud met twee parelpunten. Bevestigd:

26 januari 1954.

41. Gameren. In zilver een zuil van zwart en twee papegaaien van rood, geplaatst 2 en 1 in die zin, dat de zuil en één papegaai bovenaan zijn geplaatst. Gemeente inmiids

opgeheven, wapen vervallen.

miss curief

42. Geldermalsen. In rood negentien penningen van goud, geplaatst in vier rijen van vier en één rij van drie. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 24 December 1918.

43. Gendringen. Doorsneden; I in blauw een gent (mannetjesgans) van zilver; II in zilver drie ringen van rood, geplaatst 2 en 1. Het schild gedekt met een driebladige kroon

van goud en twee parelpunten. Bevestigd 30 December 1929. Uit deze voorstelling spreekt de naam van de gemeente: „gent- (of gend-) ringen”. Verteld wordt dat vóór het bestaan van de gemeente, op de zgn. IJsselweiden te dezer plaatse grote troepen ganzen werden gehouden door bewoners van omliggende dorpen. Doordat op bepaalde tijden de eigenaars gingen „genten ringen”, d.w.z. dat zij de mannetjesgansen van een ring aan de poten voorzagen, zou de naam Gendringen ontstaan zijn.

44. Gendt. In blauw een kasteel van goud. In de officiële beschrijving wordt niet vermeld dat het kasteel bestaat uit een gebouw met gekanteelde hoofdtoren, geflankeerd door twee van windvanen voorziene kleinere, puntig gedekte torens met een eveneens door torentjes geflankeerde poort, en evenmin

dat het hele gebouw uit de schildonderste schildrand oprijst.

45. Gorssel. In goud een wachttoren (burcht) van blauw. Bevestigd 1 April 1853.

46. Groenlo. In blauw een leeuw van goud.

Alle wapens waarbij geen datum is vermeld, zijn bevestigd 20 juli 1816.

In verband met de revisies van deze series kwam het beter uit het Hoevelakense wapen, dat eerst door omstandigheden in de 10^e Gelderse serie was opgenomen, in deze groep te plaatsen ter vervanging van ~~de~~ ^{het} reeds lang vervallen wapen van Hemmen. Van daar echter dat een inbreuk ontstond in de alfabetische volgorde. Verder bleek het nr. 57 in de getekende serie tweemaal voor te komen, nl. bij Herwijnen (goud) en bij Heerewaarden. De nummering in de beschrijvingen is de juiste.

47. Groesbeek. In zilver een beurtelings geënte dwarsbalk van rood. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 11 december 1937.

Dit wapen was tevens dat der Heren van Groesbeek, die, doordat zij als zgn. „Waldgraven” tevens eigenaars waren van de toenmalige heerlijkheid Groesbeek, de naam „Van Groesbeek” aannamen, toen Keizer Hendrik III hun in 1040 de heerlijkheid schonk.

48. Haften. In rood drie palen van *paalvair*¹⁾ en een schildhoofd van goud, beladen met een barensteel van zwart met drie hangers. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 1 september 1938.

49. Harderwijk. In blauw, bezaaid met liggende blokjes van goud, een leeuw van hetzelfde. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud en vastgehouden door twee leeuwen van hetzelfde, getongd van rood. Bevestigd 15 juli 1818.

50. Hattem. In blauw een gekroonde leeuw van goud, ter linkerzijde, in de krul van de staart, vergezeld van een zespuntige ster van hetzelfde. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud en vastgehouden door twee aanziende leeuwen van natuurlijke kleur, het geheel geplaatst op een voetstuk²⁾. Bevestigd 20 juli 1816.

51. Hedel. In goud drie wassenaars van blauw. Bevestigd 25 september 1832.

52. Heerde. Doorsneden; I in goud twee aanzien

53. Heerewaarden. In blauw, staande op een grasgrond van groen, een tufstenen kerk van natuurlijke kleur, uit het noorden gezien, bestaande uit een éénbeukig schip met vier gotische ramen en een van boven halfronde deur waarboven een kleiner gotisch raam in de noordelijke muur, en uit twee vierkante, door spitskappen gedekte torens aan de westzijde van de kerk geplaatst; iedere toren voorzien van halfronde galmgaten en overtopt door een windwijzer in de vorm van een haan; de linkertoren voorzien van een wijzerplaat en het kerkdak van een kruisornament. Verleend 8 oktober 1901. De kerk is enigszins perspectiefisch voorgesteld, met name wat de torens betreft. In heraldisch opzicht een weinig gelukkig wapenvoorbeeld.

54. Hoevelaken. Gevierendeeld; I en IV in zilver drie zuilen van rood, geplaatst 2 en 1; II en III in rood een kruis van goud; over alles heen een hartschild van zilver, beladen met zes leliën van rood, geplaatst 3, 2 en 1. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend

7 Aug. 1948.
augustus

* half-aanzien

9

55. Hengel o. In blauw het beeld van een engeltje van wit, over de rug een hoorn van overvloed dragend *waaruit veldvruchten*

zich storten en staande op een losse grond. Verleend 23 september 1818.

56. Herwen en Aerdt. Gedeeld; I in goud een geopende burcht van rood, verlicht van zilver door twee ronde vensters en een vierkant venster (2 : 1), voor de poortopening een slagboom van zilver; II weer doorsneden; a. in zilver drie papegaaien van rood, geplaatst 2 en 1; b. gedwarsbalkt van zilver en blauw van tien stukken met over alles heen een leeuw van rood, gekroond van goud. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 16 juni 1926.

57. Herwijnen. In rood twee dwarsbalken van goud. Bevestigd 7 oktober 1818.

58. Heteren. In goud een dwarsbalk van blauw, boven en onder vergezeld van een burcht van rood, geopend en verlicht van het veld. Schild gedekt door een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 11 september 1928.

59. Heumen. Geschaakt van goud en blauw van dertig vakken en een vrijkwartier van hermelijn. Verleend 10 mei 1881. ~~Dit wapen bezit een grote overeenkomst met dat van Hemmen; het verschil zit in het aantal vakjes, dat in het andere wapen groter is, nl. zeven rijen van zes, terwijl het er hier zes van vijf zijn. Ook in het aantal hermelijnstaarten zit verschil, wat ons echter voorkomt op toeval of willekeur te berusten.~~

1) Paalvair, zie toelichting vorige serie, wapen Est en Opijnen (39).

2) In de officiële beschrijving wordt het voetstuk niet genoemd. Bij uitvoering kan men het als van marmer of hardsteen voorstellen.

Ook in deze serie moest met de nummering geschipperd worden. Nr. 63 (Hutwonen) was reeds lang vervallen, waardoor de gelegenheid zich voordeed, hier het geheel nieuwe wapen van Kesteren in het voorkomen in ~~een~~ aanvullende serie geplaatste wapen van Millingus onder te brengen, waarbij het eerste niet zinnig alfabetisch komt te staan in het tweede bga wordt.

60. Horssen. In blauw een leeuw van goud. Bevestigd 20 juli 1816.

61. Huissen. In rood een omgewende zwaan van zilver. Bevestigd 18 maart 1861.

62. Hummelo en Keppel. In zilver drie Sint Jacobsschelpen van rood, geplaatst 2 en 1. Verleend 10 juli 1870. Deze drie schelpen zijn een onderdeel van het wapen van het kasteel Keppel, dat in 1672 hoofdkwartier was van de Franse koning Lodewijk XIV.

63. Kesteren. Geverendeeld; I in blauw en dubbelnap van goud; II in groen en zwart van zilver, gebekt van rood, zwevend op een donker geschaadwd water van de eerste kleur; III in goud en aanrijnde wolfskop van rood; IV in blauw en dubbelstaartige leeuw van goud, gekroond van hetzelfde, getongd en genageld van rood. Schild gedeelt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 31 januari 1959.

64. Kerkwijk. In rood drie palen van paalvair en een schildhoofd van goud, beladen met een gaande leeuw van rood. Verleend 10 september 1923.

Dat ditzelfde wapen, d.w.z. de drie vair-palen in rood, telkens met een ander schildhoofd, in meerdere Betuwse wapens voorkomt, vindt zijn oorzaak hierin, dat in vroegere eeuwen dit wapen (van Châtillon) gevoerd werd door het zeer rijke en uitgebreide geslacht De Cocq.

Het oorspronkelijke wapen had een schildhoofd van goud zonder meer, de verschillende takken van het geslacht De Cocq voerden echter dit wapen met voor elke tak een verschillend bijteken, heraldisch gezegd: een breuk. Deze takken nu waren o.a. de geslachten Van Beesd, Van Haften, Van Opijnen, Van Hemert, Van Waerdenburg, welke namen nu nog door de betrokken gemeenten gevoerd worden. Opge-merkt zij nog, dat de palen in de familie-wapens niet van paalvair, maar van gewoon vair waren.

65. Laren. In blauw een leeuw van goud, getongd en genageld van rood, vergezeld van drie koeken van goud, geplaatst één ter linker-, één ter rechterzijde van de leeuw en één bij de schildpunt. Verleend 16 mei 1924. De koeken kwamen voor in het wapen van Verwolde, een gemeente die in 1852 met Laren werd verenigd.

66. Lichtenvoorde. Gedeeld; I in rood een leeuw van zilver, gekroond, getongd en genageld van goud; II in goud een burcht van rood. Verleend 12 september 1891.

67. Lienden. In rood een kruis van goud. Oorspronkelijk het wapen van het geslacht Van Lijnden, welk geslacht aan de heerlijkheid Lienden het recht schonk om het wapen te voeren, dat later op de gemeente is overgegaan. Verleend 17 juli 1947.

* Schild gedeelt met een driebladige kroon van goud met twee parels.

68. Lochem. In blauw een gekroonde dubbelstaartige leeuw van goud, vergezeld van drie vijfbladige mispelbloemen van goud,

geplaatst één links en één rechts van de leeuw en één bij de schildpunt. ^xBevestigd 20 juli 1816. Evenals dat van Doetinchem, waarbij de mispelbloemen van zilver zijn, is ook dit wapen samengesteld uit het aloude wapen van Gelre en de latere Gelderse leeuw.

69. Maurik. In goud een droogscheerde-schaar van zwart, schuinrechts geplaatst

met de punten naar boven. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 1 november 1938. Ook hier weer het vroegere heerlijkheidswapen, dat door de gemeente behouden is.

69a Millingen. Gevierendeeld; I in zilver een leeuw van rood, gekroond van goud, en een zoom van zwart, beladen met elf penningen van goud; II in goud een kruis van zwart; III in rood een kruis van goud; IV in zilver twee beurtelings gekanteelde dwarsbalken van rood. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend

22 November 1947.

70. Ne(e)de. Gevierendeeld; I en IV in goud drie koeken van rood, geplaatst 2 en 1; II en III in blauw een dwarsbalk van goud. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten en vastgehouden door twee leeuwen van goud, getongd en genageld van rood, het geheel geplaatst op een arabesk. Verleend 13 November 1931

71. Nederhemert. In rood drie palen van paalvair en een schildhoofd van goud, beladen met een uitkomende leeuw van zwart, getongd en genageld van rood. (Vergelijk het wapen van Kerkwijk, Haften enz.)

Dit wapen is inmiddels
vervallen.

72. Nijkerk. In blauw een gekroonde leeuw, houdende in de opgeheven rechtersvoorklauw een zwaard, alles van goud. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud. Bevestigd 20 juli 1816.

x Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 2 Januari 1956.

1) Dubbelnap: een weinig voorkomende figuur in de heraldiek, bestaande uit twee bekers, waarvan er een omgekeerd is en de andere tot dekfel dient. Komt nog in enkele Duitse familiewapens voor. (Herinnert hier aan de Schenkhof, binnen het grondgebied van deze gemeente gelegen, en is het embleem van het Zn. schenk-ambt, een der hofambten waarover de hertog van Gelre beschikte. Sierksma.)

(Nijmegen) ... met een keizerskroon van goud en blauw, gevoerd van rood), ...

73. Nijmegen. In goud een dubbele adelaar van zwart, voor de borst hebbende een hartschild van blauw, beladen met een dubbelstaartige leeuw van goud, gedekt met een kroon van goud met drie bladeren en twee paarlen, getongd en genageld van rood. Schild gedekt met een keizerskroon van goud, ^{en blauw} gevoerd van rood, en vastgehouden rechts door een leeuw van goud, links door een leeuw van zwart, beide getongd en genageld van rood. Het geheel geplaatst op een arabesk. Nieuwe vaststelling 7 augustus 1953. Nijmegen, dat tevoren een Duitse rijksstad was en uit dien hoofde de rijksadelaar voerde, kwam in het midden van de 13e eeuw aan Gelder, waarbij het Gelderse wapen als hartschild werd toegevoegd.

74. Oldebroek. In zilver drie elzebladen van groen, geplaatst 2 en 1. Verleend 11 juli 1855.

75. Ophemert. In rood drie palen van paalvair en een schildhoofd van blauw, beladen met een keper van goud, welke is overladen²⁾ met een omgewende reebokskop van natuurlijke kleur, van weerszijden bedreigd door twee met dolken van zilver gewapende voorarmen, eveneens van natuurlijke kleur. Verleend 21 maart 1853.

76. Overasselt. Gedeeld; I in blauw, bezaaid met leliën van goud, een bisschopsstaf, eveneens van goud; II in goud drie onder elkaar geplaatste, gaande en aanziende leeuwen van zwart. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 12 januari 1931.

77. Pannerden. In zilver een rokende pannenbakkersoven van natuurlijke kleur, staande op een grond van groen, ter weerszijden vergezeld van een stapel dakpannen van rood, elke stapel overtopt met een enkele staande dakpan van hetzelfde. Bevestigd 21 oktober 1879. De gehele voorstelling doelt in sterk naturalistische, maar heraldisch niet bijster gelukkige vorm op een belangrijke plaatselijke indu-

strie. In heraldisch opzicht niet te vergelijken met het voorafgaande wapen van Overasselt!

78. Poederrijen. In blauw drie afgerukte³⁾, gekroonde leeuwekoppen van goud. Bevestigd 20 juli 1816.

Deze gemeente is inmiddels opgeheven, wapen vervallen.

curios

79. Putten. In blauw een omgewend springend hert op een losse grond, alles van goud. Bevestigd 20 juli 1816.

80. Renkum. Gevierendeeld; I in rood een omgewend, springend paard van zilver; II in blauw een dubbelstaartige gekroonde leeuw van goud, getongd en genageld van rood; III in blauw een dwarsbalk van goud, vergezeld van boven van drie naast elkaar liggende blokjes, van onder van drie liggende blokjes, geplaatst 2 en 1, eveneens van goud; IV in goud een schuinbalk van rood. Schild gedekt met een antieke gravenkroon. Verleend 29 juni 1925. Kwartier I vertoont het Saksische ros als herinnering aan de ter plaatse gevoerde heerschappij van het Saksische opperhoofd Wittekind; II is weer de Gelderse

leeuw; III het wapen van de ambachtsheerlijkheid Doorwerth en IV dat van het geslacht Baer, dat vroeger in Oosterbeek zetelde.

81. Rheden. In goud een schuinbalk van rood, gebroken met een barensteel van blauw met drie hangers. Verleend 16 maart 1898.

82. Rossum. In zilver drie papegaaien van rood, geplaatst 2 en 1. Bevestigd 25 maart 1818. Dit is het wapen van de roemruchte Maerten van Rossum (1518—1553), roverhoofdman onder Karel van Gelder, stadhouder van Friesland en gouverneur van het Sticht.

83. Rozendaal. In blauw een roos van goud. Verleend 5 oktober 1935. Voordien voerde de gemeente in goud een roos van rood, althans volgens v. d. Laars' afbeelding en beschrijving.

1). Dit „gevoerde“ is alleen zichtbaar als men de kroon, zoals meestal gebruikelijk, in een soort schijnperspectief tekent, waardoor men er a.h.w. van anderszins inzicht. Wij prefereren echter de kroon in vlakke tekening, waarbij dus geen voering te zien komt.

²⁾ Deze term wordt gebezigd voor figuren die gelegd zijn op een stuk, dat zich reeds op een ander stuk bevindt. In dit geval: schildhoofd beladen met keper, keper overladen met de andere, genoemde figuren.

³⁾ Afzonderlijke dierenkoppen, van terzijde gezien, noemt men meestal afgerukt, wanneer het schijnt of ze met geweld van het lichaam zijn gescheurd, zodat stukken vlees en vlokken haar er aan schijnen te hangen. Intussen is dit de gebruikelijke wijze van afbeelden, die dan eigenlijk niet nader aangeduid behoeft te worden, in tegenstelling met „afgesneden“, waarbij de hals rechtlijnig begrensd is.

84. Ruurlo. In goud een springende windhond van zwart, gehalsband van goud. Bevestigd 20 juli 1816.

85. Scherpenzeel. In blauw zes leliën van zilver, geplaatst 3, 2 en 1. Schild

gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Bevestigd 3 juli 1950.

86. Steenderen. In zilver een aantal keistenen van blauw, geplaatst in de onderste schildhelft. Bevestigd 7 oktober 1818. Dit is wel een van de meest onheraldische wapens die we tot heden in onze series tegenkwamen; bovendien een uitgesproken lelijke voorstelling, waarmee kennelijk alleen het „sprekende” element is beoogd.

87. Tiel. In goud een dubbele adelaar van zwart, gebekt en geklauwd van rood en in het schildhoofd een schildje waarop het wapen van Gelderland, zijnde gedeeld; 1 in blauw een omgewende, dubbelstaartige, gekroonde leeuw van goud, getongd en genageld van rood; 2 in goud een leeuw van zwart, getongd en genageld van rood. Schild gedekt met een keizerskroon van goud, gevoerd van rood en vastgehouden: rechts door een leeuw van goud, links door een leeuw van zwart, getongd van rood. Het geheel geplaatst op een arabesk. Het wapen als geheel komt dus in grote trekken overeen met dat van Nijmegen, waarvan sinds 1953 de beide schildhouders zijn getongd en genageld van rood.

88. Ubbergen. In rood een gestengelde en gebladerde roos van goud. Verleend 12 maart 1864. Deze roos is hier naturalistisch voorgesteld, hetgeen men in de officiële beschrijving eigenlijk diende te omschrijven, daar de gebruikelijke vorm voor de roos de heraldische is. Anderzijds duidt het „gestengeld en gebladerd” het naturalistische al tamelijk wel aan.

89. Valburg. Gedeeld; I in rood een beurtelings geënte dwarsbalk van zilver; II in zilver een dwarsbalk van rood, getralied*) van goud. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 24 juni 1929.

90. Varik. In zilver drie leeuwenkoppen van rood, gekroond en getongd van blauw, en geplaatst 2 en 1. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 27 april 1910.

91. Voorst. In goud drie kepers van rood. Bevestigd 20 juli 1816.

92. Vorden. In zilver een kruis, geschaakt van goud en zwart in drie rijen, en een schildvoet van groen, beladen met twee golvende dwarsbalken van zilver. Verleend 18 maart 1924. Dit wapen is, althans wat het kruis betreft, ontleend aan het familiewapen van het Huis Vorden, in tegengestelde kleuren; dit was nl. geblokt van zilver en zwart op een gouden veld. De schildvoet zou uitdrukking moeten geven aan de naam der gemeente, die een afleiding zou zijn van „Voorde”, d.w.z. doorwaadbare plaats (in de Vordense beek).

93. Vuren. Gedeeld van zilver en rood met twee beurtelings gekanteelde dwarsbalken van het een in het ander, in de rechterbovenhoek vergezeld van een merlet van zwart. Verleend 28 juli 1926.

In dit wapen wordt uitgedrukt dat de gemeente uit twee delen, nl. Vuren en Dalem, bestaat; het zijn vroegere heerlijkheden die van ouds aan het geslacht Van Arkel toebehoorden. Het rechterdeel van het wapen is het Arkelse geslachtswapen, het linker dat van een andere tak der Arkels, die bezitters van Dalem waren en zich daar ook naar noemden.

94. Waardenburg. In rood drie palen van paalvair, en een schildhoofd van goud. Bevestigd 20 juli 1816.

Ter aanvulling zijn in deze serie drie kleinere schildjes opgenomen, nl. één met detail Tiel ter verduidelijking van het zeer kleine schildje in het Tielse wapen, en verder twee met verschillende soorten vair, nl. het gewone (links) en tegenvair (rechts) om het verschil met het paalvair van Waardenburg te laten uitkomen.

~~Casper Dirckx~~

*) Getralied: een heraldische onderverdeling, waarvan we in de Nederlandse gemeentewapens geen ander voorbeeld kennen, en dat in Rietstaps Wapenkundig handboek uitvoerig wordt omschreven. Het is een variatie op het zgn. „latwerk”, een figuur die in de Engelse heraldiek vrij veel, op het vasteland echter zeer weinig voorkomt en die bestaat uit een zeer grote malie, waardoorheen twee

95 Wageningen. In rood een rad van zilver, waarvan de bovenste rechtopstaande spaak een kruis vormt. Het schild gedekt door een vijfbladige kroon van goud en vastgehouden door twee leeuwen van goud. Bevestigd 7 oktober 1818. Het rad schijnt betrekking te hebben op de naam van de gemeente, zij het dan in een niet direct verband.

96 Wamel. In zilver drie naast elkaar geplaatste kolven van zwart, met het handvat omlaag; over alles heen een golvende dwarsbalk van blauw. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 24 november 1938.

97 Warnsveld. In groen een naakte, omgorde, gebaarde en gevleugelde linksziende halfgod van zilver, houdend in elke hand een kronkelende slang van hetzelfde, en staande op een liggend rad van goud. Verleend 21 maart 1853.

98 Wehl. In blauw een keper, vergezeld van drie leliën, alles van goud. Verleend 20 november 1916. De gemeente voerde dit wapen reeds voor de officiële bevestiging. Het vormt de linkerhelft van het familiewapen der graven Van der Goltz, waarin de lelies van zilver waren. In 1768 ging de heerlijkheid Wehl door

huwelijk over van de oorspronkelijke bezitters, het geslacht Steengracht, op de grafelijke familie Van der Goltz en werd, hoewel midden in Gelderland gelegen, deel van Pruisen en Kleef, totdat het bij conventie van 25 april 1816 weer met Nederland werd verenigd.

99 Westervoort. Gevierendeeld van zilver en zwart, met een hartschild van blauw over alles heen, beladen met een dubbele adelaar van zilver.

Dit is geen officieel bevestigd wapen.

100 Winterswijk. In blauw een springende windhond van zilver, gehalsband van goud. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud. Verleend 19 oktober 1954. Het veld dat sinds 1816 zwart was, is met de nieuwe vaststelling weer tot zijn oude kleur gekomen; volgens v. d. Laars vertoont een in 1748 voor de burgerij geschilderd vaandel nl. ook de blauwe kleur.

101 Wisch. In zilver twee boven elkaar geplaatste gaande leeuwen van rood. Bevestigd 7 oktober 1818. De gemeente was oudtijds een zgn. „bannerij”, waaraan het aloude geslacht Van Wisch zijn naam ontleende. Dit geslacht voerde dit zelfde wapen, echter met een gouden veld.

102 Wijchen. In blauw, op een grasgrond, twee achter elkaar lopende runderen, ter rechterzijde vergezeld van een boom; alles van goud. Bevestigd 20 juli 1816.

103 Zaltbommel. In blauw een paalsgewijs geplaatst zwaard van zilver met gevest van goud, ter weerszijden vergezeld van een roos van zilver met hart van goud. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud en vastgehouden door twee leeuwen van natuurlijke kleur, het geheel geplaatst op een arabesk. Bevestigd 20 juli 1816.

104 Zelhem. In goud een ploeg van zwart op een losse grond van hetzelfde, beschenen door een rechts uit de bovenste schildrand voortkomende zon van goud. Bevestigd: als voren. Het wapen bedoelt de destijds opbloeiende landbouw zinnebeeldig voor te stellen.

105 Zevenaar. Gedeeeld; I in rood een hartschild van zilver, beladen met een karbonkel van groen, waaruit acht geleliede stralen van goud over het gehele veld gaan; II in goud een dwarsbalk, gehakeerd van rood en zilver in drie rijen; over alles heen een hartschild van goud, beladen met een gotische hoofdelleten Z van zwart. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parels. Verleend 5 Mei 1950.

106 Zoelen. In zilver een kruis van rood. Bevestigd: als voren

107 ~~109~~ Zutphen. Doorsneden; I in blauw een gekroonde, dubbelstaartige leeuw van goud

(Gelre); II in zilver een ankerkruis van rood. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud en vastgehouden door twee gekroonde, aanziende leeuwen van hetzelfde, het geheel geplaatst op een arabesk. Bevestigd: als voren. In onze afbeelding komt een typische onjuistheid voor, nl. dat de nagels van de leeuw in het wapen als rood zijn aangeduid. In wezen is dit juist, daar de leeuw van oorsprong de Nassause is, maar de officiële beschrijving, noch de dito afbeelding, duiden de nagels nader aan. Het ankerkruis herinnert aan het feit dat 7. Raad werd de Zutphense kooplieden van de Voorstelling van Nederland als handels-

